

УДК 37.011.3.015.31 – 051 : 94 «2»

ДМИТРО КРАВЧЕНКО*(Полтава)*

АНДРАГОГІЧНИЙ ВИМІР ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

У дослідженні визначено андрагогічний підхід як актуальний в умовах фундаментальної педагогічної освіти; з'ясовано специфіку сучасного етапу розвитку освіти дорослих на засадах неперервності й переважання самоосвітньої діяльності; узагальнено андрагогічний вимір системи професійної підготовки сучасного вчителя історії, зокрема, на її магістерському рівні; відображено шляхи і засоби комплексного стимулювання, виховання, навчання й удосконалення студента як дорослої людини у процесі фахової підготовки на історичному факультеті педагогічного університету.

Ключові слова: андрагогіка, ознаки андрагогічного підходу, професійна підготовка, учитель історії.

Сучасний етап реформування основних напрямів педагогічної освіти зумовлює необхідність зміни цільової спрямованості, змісту та структури організаційно-методичного забезпечення, професійно-педагогічної підготовки вчителя гуманітарного профілю в системі професійної освіти, пошуку інноваційних підходів, активних форм і методів навчання з метою формування творчої особистості фахівця з високим рівнем розвитку педагогічної компетентності та загальної культури.

Перспективним напрямом підвищення ефективності професійної підготовки фахівців в умовах фундаментальної педагогічної освіти є андрагогічний підхід, сутність якого полягає у стимулюванні, навчанні, вихованні та самовдосконаленні особистості дорослого у процесі професійного становлення, врахуванні принципів, методів і форм навчання, соціального й індивідуального досвіду, відповідних віковому періоду дорослої людини. Оскільки традиційно навчальний процес у вищих педагогічних навчальних закладах будувався на основі стандартного, усталеного підходу, виникає необхідність його побудови на андрагогічних засадах з урахуванням вікових і психологічних особливостей дорослої людини, особливо – на магістерському рівні освіти.

Історико-логічний аналіз розвитку організаційних методів і форм навчання в системі професійної педагогічної підготовки вчителя історії у вітчизняній теорії та практиці засвідчив, що, поряд із позитивними тенденціями, які відображали адекватні зміни змісту педагогічної освіти, виникали й протилежні, що виявлялися у значній теоретизації педагогічних дисциплін та ідеологізації фахових предметів, відірваності від реальної практики загальноосвітньої школи, тому в сучасних умовах необхідною є переорієнтація освітніх процесів на посилення практичних аспектів підготовки, особистісно зорієнтовану й проблемно-дослідницьку стратегію навчання, створення умов для забезпечення активного професійного самовдосконалення вчителя історії як зрілої особистості й педагога з певним професійним досвідом.

Метою даної розвідки є узагальнення андрагогічного виміру (ознак андрагогічного підходу, етапів розвитку андрагогічних основ вітчизняної систе-

ми освіти, специфіки реалізації принципів андрагогіки) у системі професійної підготовки сучасного вчителя історії, особливо – на її магістерському рівні.

Проблеми навчання дорослих завжди привертала увагу вчених, їх досліджували Дж. Адамс-Вебер, А. Гордон, С. Змійов, В. Пуцов, Е. Торндайк та ін.; психологічні особливості дорослих вивчали Д. Біррен, Л. Бішоф, С. Джуард, Дж. Флевел та ін., психологічні чинники професійної підготовки вчителів – Л. Карамушка, Н. Коломінський, В. Семиченко, теоретичні і практичні засади розвитку творчих здібностей дорослої людини – О. Бодальов, Х. Джоунс, А. Маслоу та ін. Науковці довели необхідність розробки андрагогічних моделей освіти, визначили принципи навчання дорослої людини з урахуванням психолого-педагогічних аспектів її розвитку і самовдосконалення.

Проблематику навчання дорослих досліджують як зарубіжні, так і вітчизняні педагоги: А. Алексюк, С. Архипова, С. Болтівець, П. Ватсон-Джоунс, О. Євдокимов, І. Зязюн, С. Ірл, А. Капська, С. Кисельгоф, Г. Китайгородська, О. Кондратюк, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, О. Леонтєв, Н. Макензі, С. Мартиненко, М. Ноулз, О. Падалка, О. Пехота, Н. Протасова, Л. Сігаєва, Б. Скінер, І. Сміф, Дж. Хедденквіст та ін. Водночас спостережено відсутність узагальнювальних досліджень андрагогічного підходу до професійної підготовки вчителів історії для сучасної середньої школи.

Вивчення стану професійної підготовки вчителів історії в Україні засвідчило, що необхідність її вдосконалення об'єктивно зумовлена впровадженням у загальноосвітніх навчальних закладах нових, компетентнісно структурованих програм, які відповідають сучасним вимогам до рівня оволодіння учнів знаннями, практичними вміннями й навичками, до стану сформованості ключових компетентностей і цінностей учнів; недостатнім рівнем оволодіння вчителями сучасними освітніми технологіями – активними груповими методами і формами роботи, ефективними дидактичними теоріями (системного підходу до навчання, планування навчальних циклів за методиками Д. Колба, розвитку навчальних стилів за П. Хорні та А. Мамфордом тощо) [7], які можуть слугувати для оптимального вибору методик самоосвіти дорослих загалом і конкретно вчителів характеризованого нами профілю викладання.

Тому об'єктивна необхідність удосконалення професійної підготовки сучасних учителів історії вимагає врахування андрагогічного підходу до організації навчання в системі післядипломної освіти, а саме: дослідження їхньої мотиваційної, змістової та професійної готовності до фахового навчання, здобуття різних рівнів освіти з урахуванням основних принципів навчання дорослої людини, відбору активних форм і методів роботи з розвитку професійних умінь, визначення ролі викладача в навчальному процесі, розробки методики вдосконалення навчального процесу на факультетах педагогічних університетів (особливо це стосується магістерського рівня, який можна порівнювати з післядипломним) [3].

Учені, проводячи історико-порівняльний аналіз даних з проблеми, доводять, що впродовж п'яти основних етапів (з 1918р. – до поч. XXI ст.) відбувається становлення і розвиток андрагогічного підходу до навчання дорослої людини у вітчизняній системі освіти.

На першому етапі (1918 рік – поч. 30-х років XX ст.) відбувалася інтенсивна й послідовна ліквідація неписьменності в країні, що вимагала як підготовки значної групи дорослих фахівців, так і опанування педагогічними технологіями навчання дорослих.

Другий етап (сер. 30-х років XX ст. – кінець другої світової війни) характеризується реорганізацією системи закладів із ліквідації неписьменності, переходом до навчання на базі семирічної школи, причому, за шкільні парти сіло багато дорослих учнів, котрі здобували освіту після складного періоду Голодомору.

Ознакою третього етапу (1945 рік – кін. 50-х XX ст. років) стало забезпечення подальшого розвитку вже заочних і вечірніх вищих, а також середніх спеціальних навчальних закладів, вечірніх загальноосвітніх шкіл для навчання працюючих громадян без відриву від виробництва, створення належної навчально-матеріальної бази.

Четвертий етап розпочався з 60-х років XX ст. і тривав до кінця 90-х років. У цей період система вечірньої освіти стає більш гнучкою. Поряд із вечірніми школами було створено змінні школи, почало розвиватися заочне навчання вчителів, зокрема гуманітарного профілю у вищих педагогічних закладах.

Для сучасного, п'ятого етапу (кін. 90-х років XX ст. – поч. XXI ст.) характерні зміни, що відбуваються в існуючій педагогічній парадигмі, зміщення пріоритетів навчання. Якщо впродовж попередніх етапів основна увага теоретиків і практиків у сфері педагогіки й психології освіти зверталась, насамперед, на організацію офіційної, інституційованої професійної освіти, то в нинішніх умовах основний акцент робиться на самоосвітню діяльність, усе більш впливовим у сфері підвищення фахового рівня вчителів стає дистанційне, кореспондентське навчання, екстернат [3; 6; 7]. Сучасний етап розвитку освіти дорослих є досить вагомим у сенсі неперервності, адже в цей період почали активно розглядатися проблеми розвитку андрагогіки, системи рівнів вищої педагогічної освіти, перепідготовки фахівців.

Згідно з провідними положеннями андрагогіки нами акцентовано, що майбутньому вчителю історії як дорослій людині завжди належала провідна роль у процесі професійного навчання. Оскільки дорослий у процесі підготовки має свої яскраво виражені специфічні особливості, які радикально відрізняють його від недорослого, виділяємо основні положення андрагогіки як теоретичної основи вдосконалення навчального процесу в системі підготовки фахівців:

- тому, хто навчається, належить провідна роль у процесі навчання: майбутнього вчителя історії розглядаємо як суб'єкта власного навчання і самоосвіти, а не того, кого навчають;
- дорослий, котрий навчається, прагне до самореалізації, самостійності, самоуправління і визнає себе таким: майбутній учитель історії самостійно визначає параметри професійного навчання та формування педагогічної майстерності;
- дорослий, що навчається, має життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід, який може розглядатися важливим елементом саморозвитку як для самої людини, так і для її колег, фахівець творчо використовує досвід попередніх власних етапів підготовки (наприклад, допрофесійного навчання в середньому загальноосвітньому навчальному закладі) та історичний досвід формування професіоналізму як одне із продуктивних джерел отримання фахової кваліфікації;
- доросла людина навчається для вирішення важливої життєвої проблеми в досягненні конкретної цілі: майбутній учитель історії прагне реалізувати

життєву мету – отримати якісну професійну освіту і стати конкурентоздатним на ринку освітніх послуг;

– дорослий, який навчається, розраховує на швидке використання отриманих у ході підготовки вмій, навичок, знань, особистісних якостей: майбутній учитель історії орієнтується на формування міждисциплінарних і спеціалізованих предметних компетенцій, які можливо оперативно використовувати у процесі реалізації комплексу навчальних і виробних практик вже у ВНЗ;

– навчальна діяльність дорослого значною мірою детермінується часом, простором, професійними, соціальними факторами, що обмежують або спонукають до процесу навчання: майбутній учитель історії у процесі професійної підготовки орієнтується на використання можливостей регіону і краю, специфіки інтегрованого соціально-педагогічного середовища університету, місцевих традицій і накопиченого впродовж тривалого часу регіонального педагогічного досвіду;

– процес навчання дорослої людини організований у вигляді спільної діяльності суб'єктів навчання на всіх його етапах: передбачені діагностика, самодіагностика, планування, створення умов для реалізації вибору методів оцінювання і корекції професійних якостей [1; 2; 5].

Таким чином, андрагогічний підхід розглядається вченими як спрямовуючий комплексний засіб стимулювання, виховання, навчання й удосконалення студента як дорослої людини у процесі професійної підготовки, котрий інтегрує надбання індивідуального, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів, а андрагогіка – як наука про навчання й освіту дорослих – допомагає студентові й викладачеві у процесі підготовки опанувати вміннями, навичками з планування, реалізації, оцінювання й корекції результатів навчання, відборі його змісту, форм, методів і прийомів. Ця наукова дисципліна стимулює дорослих враховувати свої (і своїх колег у навчанні) вікові, психологічні, соціальні, професійні особливості, використовувати свій (і своїх колег) досвід під час навчання, визначати свої навчальні потреби, мету навчання і шляхи її досягнення, сприяє створенню умов, необхідних для самореалізації людини і підвищення ефективності та результативності її життєдіяльності [1; 2; 3].

Сучасна педагогічна підготовка підпорядковується основним андрагогічним принципам, що дають змогу їй ефективно функціонувати в системі професійної підготовки вчителя історії:

1. Пріоритет самостійного навчання. Самостійна діяльність майбутніх учителів є основним видом навчальної роботи їх як дорослих суб'єктів навчання. Під самостійною діяльністю розуміємо самоорганізацію процесу навчання студентами як суб'єктами самоосвіти, самореалізації, самоуправління, формування власної професійної компетентності.

2. Принцип діалогічності, що забезпечує єдність діяльності, рівноправне партнерство майбутніх учителів і викладачів стосовно планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу навчання, обмін думками, ідеями, життєвими й навчальними планами.

3. Принцип опори на досвід того, хто навчається, згідно з яким досвід майбутнього вчителя історії використовується як одне із джерел підготовки самого студента та його колег. Це сприяє становленню ефективної наступності між етапами попереднього й майбутнього навчання і самоздійнення особистості.

4. Індивідуалізація підготовки. Відповідно до цього принципу, кожен майбутній учитель разом із викладачем, а в окремих випадках – і з іншими студен-

тами, створює індивідуальну програму навчання, зорієнтовану на конкретні освітні потреби й цілі підготовки та враховує власний досвід, рівень підготовки, психофізіологічні й когнітивні особливості, інші особистісні якості й потреби.

5. Системність та інтегрованість підготовки, котра передбачає дотримання відповідності та взаємоузгодженості цілей, змісту, форм, методів, засобів навчання, об'єктивного оцінювання його результатів, забезпечує стан взаємопов'язаності як у середині компонентів андрагогічної підготовки, так і в реальній практичній діяльності, у природному освітньому процесі.

6. Контекстність підготовки, що спрямована на визначення конкретних, життєво важливих для майбутнього вчителя історії цілей, орієнтованих на виконання ним соціальних ролей або вдосконалення якостей особистості з урахуванням умов професійної, соціальної, побутової діяльності.

7. Принцип актуалізації і проблематизації результатів підготовки, який передбачає невідкладне застосування на практиці набутих студентом знань, умінь, навичок, якостей, налагодження взаємодії суб'єктів підготовки через включення майбутніх учителів історії у конструктивне обговорення проблем і перспектив професійного зростання, співнесення ціннісних орієнтацій і смислів студентів і викладачів.

8. Принцип елективності навчання означає надання майбутнім учителям історії певної свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, місця навчання, систем оцінювання результатів підготовки.

9. Принцип розвитку освітніх потреб полягає в тому, що результати підготовки оцінюються виявленням реального ступеню засвоєнням навчального матеріалу й визначенням того обсягу знань, умінь, навичок, компетенцій, без засвоєння якого неможливе досягнення поставленої мети професійного й особистісного розвитку; процес підготовки спрямовується на формування у майбутніх учителів історії нових освітніх потреб, які конкретизуються після досягнення певної цілі навчання [2; 5].

Дослідженням зазначеної низки проблем у групах магістрантів історичних факультетів педагогічних ВНЗ шляхом бесід, педагогічного спостереження, анкетування, тестування встановлено, що студенти, дорослі надають перевагу індивідуальному навчанню під керівництвом викладача та заняттям, котрі мають чітку орієнтацію на практичне вирішення конкретних професійних проблем; вони негативно сприймають зміст навчального матеріалу, який суперечить їхнім переконанням і досвіду, критично оцінюють свої помилки та недоліки колег, не люблять демонструвати власні слабкі сторони та недоліки перед іншими; прагнуть до здобуття таких знань, які будуть практично використані й інтегровані в контексті вже їм відомих; ефективніше навчаються, коли запропонована програма враховує їхні індивідуальні запити; довготривалі лекційні заняття, відсутність можливості для практикування значною мірою негативно впливають саме на дорослих; якісніше засвоюють знання шляхом активного навчання (парні та групові форми роботи); вважають, що всі проблеми мають вирішуватися з огляду на загальнолюдські цінності, а сам процес навчання має базуватися на комплексному підході до вироблення стратегій і методик навчання історії; цінують такого викладача, котрий дає змогу висловити власну думку, менш педантично ставиться до планів і методик, розподіляє час на повідомлення нового матеріалу, проведення дискусій, обговорення й обмін досвідом між студентами, віддає перевагу активним фор-

мам навчання, вміє поєднувати протилежні точки зору та різні переконання, застосовуючи різноманітні шляхи для вирішення проблем [3; 6].

Визначено вимоги до викладача вищої школи, який працює з дорослими, основною з яких є забезпечення ним функцій фасилітатора, координатора, партнера, консультанта і помічника. Викладач має бути високоосвіченим, достатньо професійно підготовленим до теоретичної та практичної діяльності, компетентним, емпатійним, що можливо лише за умови розвитку аналітичних, комунікативних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних практичних умінь [2; 7].

Отже, впровадження андрагогічного підходу в процес професійної підготовки сучасних учителів історії актуалізує такі чинники якості освіти, як: визначення індивідуально орієнтованого стилю навчання, пріоритетних напрямів у роботі викладача в системі професійного навчання; поетапну і повторювану діагностику освітніх потреб кожного студента; оптимальний вибір навчальних стратегій і технологій для задоволення інтересів і потреб дорослої людини; використання активних форм і методів навчання, заснованих на особистісному досвіді того, хто навчається; дослідження й усвідомлення взаємозв'язку професійного й особистісного зростання суб'єктів підготовки; формування сучасного стилю мислення; опредмечування теоретичних знань і узагальнення набутого життєвого досвіду; усвідомлення та постійного розвитку кожним студентом-дорослим власного індивідуального стилю професійної діяльності; засвоєння найновіших технологій і методик викладання історії; підвищення рівня емпатії, толерантності, прагнення до співпраці, взаєморозуміння та саморозвитку.

Андрагогічний вимір професійної підготовки вчителя історії для сучасного навчального закладу забезпечить вітчизняну систему освіти компетентними й відповідальними фахівцями, котрі зможуть самостійно приймати рішення, пов'язані з професійною діяльністю, швидко адаптуватися до змін у суспільному житті, свідомо й оперативно корегувати власну професійну компетентність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. Філософічність освіти: теорія, методологія, практика / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2008. – №4. – С. 10-18.
2. Архипова С.П. Основи андрагогіки: навч. посіб / С.П. Архипова. – Черкаси – Ужгород, 2002. – 105 с.
3. Буренко В.М. Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю: автореф... канд. пед. наук: 13.00.04 / В.М. Буренко. – К., Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України, 2005. – 18 с.
4. Гончаренко С.У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення / С.У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2012. – 192 с.
5. Кравченко Д.М. Андрагогічні основи підготовки вчителя історії для вітчизняного ЗНЗ / Д.М. Кравченко // Дидактика: часопис каф. педагогіки Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2012. – №12. – С. 186-190.
6. Нікітчина С. О. Становлення і розвиток системи професійно-педагогічної підготовки вчителів історії в Україні (1971-1991 рр.) [Текст]: дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / С. О. Нікітчина, Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – К., 1998. – 518 с.
7. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О. Пометун, Г. Фрейман. – К.: Генеза, 2005. – 328 с.
8. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у країнах Західної Європи в другій половині ХХ століття: автореф. дис... докт. пед. наук: 13.00.04 / Л.П. Пуховська. – К., 1998. – 41 с.

ДМИТРИЙ КРАВЧЕНКО

АНДРАГОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ ИСТОРИИ

В исследовании определена актуальность андрагогического подхода в условиях фундаментального педагогического образования; выяснена специфика современного этапа развития образования взрослых на основе непрерывности и преобладания самообразования; обобщено андрагогическое измерение системы профессиональной подготовки современного учителя истории, в частности, на ее магистерском уровне; отображены пути и средства комплексного стимулирования, воспитания, обучения и совершенствования студента как взрослого человека в процессе профессиональной подготовки на историческом факультете педагогического университета.

Ключевые слова: андрагогика, признаки андрагогического подхода, профессиональная подготовка, учитель истории.

DMITRY KRAVCHENKO

ANDRAGOGICAL DIMENSION OF PROFESSIONAL TRAINING OF MODERN HISTORY TEACHER

The study is based on theoretical investigations and analysis of empirical data array generalized andragogical dimension (signs andragogical approach phases of andragogical foundations of national education system, the specific implementation of the principles andragogics) in the modern training of history teachers in particular on its graduate level. Andragogical approach defined as a comprehensive means of incentives, education, training and improving student as an adult in the professional training at the History Department of the Faculty of Education.

Andragogical dimension reorientation training provides educational processes to enhance the practical aspects, personality and problem-oriented research strategy training, creating conditions for active professional self-development of students as responsible professionals. The emphasis is on self-educational activities, influential in raising the professional level of teachers determined distance, correspondence education, external. The current stage of development of adult education identified significant in terms of continuity, because in this period have been actively addresses the problem of andragogics systems of higher levels of teacher education, retraining. According to a leading position andragogics accented that future history teachers as an adult always played a leading role in the training. As an adult in the preparation has pronounced specific features which radically distinguish it from teens, pointed out the main provisions andragogics as the theoretical basis of improving the educational process in training specialists.

Andragogical integrates achievements of an individual, individually oriented, competency approaches and andragogics (the science of learning and adult education) helps students and teachers in the preparation of master skills, skills in planning, implementation, evaluation and correction of learning outcomes, the selection of its contents, forms, methods and techniques. This scientific discipline encourages adults to take into account their age, psychological, social, professional features, use my (and my colleagues) experience during their studies, to determine their training needs, the purpose of learning and ways of achieving it, helps create the conditions necessary for personal fulfillment and improve efficiency and effectiveness of its life.

Keywords: andragogics, history teacher, training, signs andragogical approach.

Одержано 21.10.2015, рекомендовано до друку 18.11.2015